

Bijlage 1: actueel overzicht van bi- en multilaterale samenwerkingsgebieden

Bilateraal

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste samenwerkingsthema's per land of categorie landen. Dit overzicht is, mede vanwege het overwegend vertrouwelijke karakter van bilaterale samenwerking, niet uitputtend.

Samenwerkingsgebieden met België (en Luxemburg)

BENESAM: het continueren van de marinesamenwerking ihkv BENESAM.

NH90: onderzoek naar gezamenlijk onderhoud en operationele samenwerking betreffende de NH90.

Air policing: onderzoek naar synergie op het gebied van Air Policing (inclusief de Quick Reaction Alert en Renegade).

Smart Vest: samenwerking op het terrein van een communicatie-, informatie- en beschermingssysteem voor individuele militairen. Smart Vest is het gemeenschappelijke element van drie nationale programma's, in Nederland bekend als Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS). Nederland treedt voor de aanbesteding van Smart Vest op als *single contracting nation* namens de drie Benelux-landen.

Parachutisten: onderzoek naar het gezamenlijk uitvoeren van paratraining op één locatie.

Opleiding en training: onderzoek naar het wederzijds gebruik van opleidings- en oefenfaciliteiten (CIMIC, EOD, CBRN, ISTAR, en C-IED).

Landstrijdkrachten / Korps Mariniers: onderzoek naar samenwerking tussen de landstrijdkrachten, met name tussen de Nederlandse Luchtmobiele Brigade en de Belgische Lichte Brigade en mogelijk ook met het Nederlandse Korps Mariniers.

Investeringsplan: onderzoek naar de mogelijkheden voor gemeenschappelijke verwerving, standaardisatie en interoperabiliteit op basis van de lange termijn investeringsplannen.

Wapenbeheersing: het gezamenlijk optreden in het kader van het *Open Skies* verdrag.

Materieel: gezamenlijke aanschaf materieel (*spare parts*), onderhoud en updates voor F-16 jachtvliegtuigen en mogelijk diens opvolger.

Opleiding, training en kennisuitwisseling: het samenwerken op deze gebieden tussen de centra voor Mens en Luchtvaart (CML), de Vliegveiligheid Oefen & Test Centra (VOTC) en de *Air Operations Control Stations* (AOCS) en t.b.v. de opleiding Forward Air Controllers (FAC) van beide landmachten.

Deelname EUBG 2014: het gezamenlijk trainen ter voorbereiding op deelname aan EUBG in 2014 onder Belgische leiding.

Samenwerkingsgebieden met Duitsland

HQ 1(Ge/NI) Corps: het consolideren van de geïnstitutionaliseerde samenwerking van beide *Framework Nations* (NLD/DEU) door oefeningen en inzet.

Raket- en luchtverdediging: onderzoek naar verdergaande organisatorische samenwerking van de grondgebonden luchtverdediging (waaronder Patriots).

Materieel: het bestendigen van de samenwerking bij lopende projecten en gemeenschappelijk gevoerde systemen (bv munitie, Fennek, Boxer, PHz2000, NH90, SMART-L), en onderzoeken samenwerking voor nieuwe systemen (MALE UAV, onderzeeboten).

CSSM: het continueren en verbreden van de samenwerking in het kennisgebied scheepssignaturen bij het Duits-Nederlandse *Centre for Ship Signature Management* (CSSM) in Eckenförde.

Luchtmobiel: onderzoek naar verdergaande samenwerking tussen de Luchtmobiele Brigade en de *Luftbewegliche Division*.

Parachutisten: onderzoek naar het gezamenlijk uitvoeren van paratraining op één locatie.

Artillerie: onderzoek naar verdergaande samenwerking tussen artillerie-eenheden (onderwijs en training, onderhoud, verwerving onderdelen en operationeel optreden).

Tanks: het intensiveren van de samenwerking gericht op het behoud van expertise over het opereren met tanks op compagnie- en bataljonniveau.

JISTARC: onderzoek naar samenwerking tussen de Duitse school voor 'verkenning' en het Nederlandse JISTARC bataljon vooruitlopend op de mogelijke oprichting van een Duits JISTARC bataljon.

Oefenmogelijkheden: Duitsland beschikt over een grote variëteit aantrekkelijke en grote oefengebieden waarvan Nederland veelvuldig gebruik maakt en wil blijven maken.

Samenwerkingsgebieden met Noorwegen en Denemarken (als voornaamste partners binnen de Northern Group)

Northern Group: de opzet van de Northern Group wordt breed gesteund. Deze ministeriele ontmoetingen zijn een kweekvijver voor nieuwe initiatieven tussen gelijkgestemde landen.

High North issues: het strategische belang van het hoge Noorden neemt toe door het slinken van de ijskap, waardoor de Noordelijke vaarroutes aantrekkelijk worden, toeristische mogelijkheden groeien, nieuwe visgebieden ontstaan en mogelijkheden tot olie- en gaswinning toenemen. Nederland volgt het multilaterale overleg tussen betrokken landen met grote interesse.

F-35: Nederland en Noorwegen willen onderzoeken welke mate van samenwerking in dit dossier mogelijk is in een *consumer block*, eventueel in combinatie met andere landen zoals Denemarken. De samenwerking zou zowel de verwerving, het onderhoud als de inzet kunnen beslaan.

Onderzeeboten: Nederland onderzoekt, samen met Noorwegen, naar mogelijkheden tot samenwerking in een studie tot vervanging van de huidige onderzeebootcapaciteit in de periode na 2025.

UKNLAE: Noorwegen heeft interesse in nauwere samenwerking met de UK-NL *Amphibious Force*. Ook in dit dossier worden de mogelijkheden onderzocht.

CV-90: Denemarken en Nederland beschikken over dezelfde versie van het gevechtssysteem CV-90. De mogelijkheden op het gebied van gezamenlijke doctrinevorming, training, exploitatie en verwerving van specifieke munitie worden momenteel onderzocht.

UAV: Noorwegen, Denemarken en Nederland beschikken alle over het Raven systeem en studeren op mogelijke samenwerking.

NRF 2015: Noorwegen is zeer geïnteresseerd om samen met Nederland en Duitsland deel te nemen met een landmachtcomponent in de NRF-rotatie in 2015. Dit zal op militair niveau verder worden uitgewerkt.

NAHEMA: onderzocht wordt de mogelijkheid voor Noorwegen om deel te nemen in het NAHEMA Agency, dat alle aspecten van de NH-90 helikopter beheert. Nederland steunt dat initiatief.

Oefenmogelijkheden: de uitgestrektheid en klimatologische omstandigheden in Noorwegen en haar buurlanden zijn aantrekkelijk voor Joint en Combined oefeningen en training. Nederland maakt hier veelvuldig gebruik van en wil dit blijven doen.

Samenwerkingsgebieden met Frankrijk

Opleiding & training: het consolideren en actief verder zoeken naar nieuwe mogelijkheden tot samenwerking op het gebied van opleiding en training. Voorbeelden hiervan zijn de niveau VI oefeningen (Brigade), Afrika opleidingen (EMSOME) en jungletrainingen.

Politiemissie: het onderzoeken van samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van politiemissies.

Sub-Sahara: het intensiveren van de samenwerking Frankrijk in deze regio.

Anti-drugsoperaties: het intensiveren van de samenwerking in het Caribisch gebied,

samen met de VS.

Materieel: het nastreven van efficiencywinsten door gezamenlijke aanschaf, beheer en onderhoud van materieel. Frankrijk, vaste partner materieelsamenwerking, NAVO, EDA, LoI, OCCAR.

NH90: het onderzoeken van samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van onderhoud NH-90.

Samenwerkingsgebieden met het Verenigd Koninkrijk

UK/NL Amphibious Force: het continueren van de geïnstitutionaliseerde samenwerking binnen de UK/NL AF door op regelmatige basis in dit verband te oefenen.

FOST: het continueren van het opwerken en trainen van marine eenheden door de Flag Officer Sea Training (FOST).

Luchtmobiel: het versterken van de samenwerking tussen 11de Luchtmobiele Brigade met de 16th Air Assault Brigade.

Training & opleidingen: het continueren van het gebruik van training- en oefenfaciliteiten in GBR voor tactische oefeningen van de luchtmacht en landmacht (zoals Sword, TAC Blaze, HWIC).

SMCC: het continueren van de samenwerking van onderzeediensten bij de *Submarine Commanders Course* en het gebruik van oefengebieden nabij en faciliteiten in Faslane.

Samenwerkingsgebieden met de Verenigde Staten

Doctrinevorming en -ontwikkeling: de VS zijn koploper op dit gebied in de wereld en NAVO in het bijzonder. Aansluiting levert veel kennis op, draagt bij aan het in stand houden van een professionele krijgsmacht en zorgt voor interoperabiliteit bij daadwerkelijke inzet. De uitwisseling van kennis omtrent doctrinevorming en -ontwikkeling wordt thans met name gerealiseerd door het plaatsen van personeel bij strategische militaire commando's (CENTCOM, AFRICOM), bij operationele commando's, bij krijgsmachtdeelstaven en bij hogere defensieopleidingen (*defence colleges*).

Opleiden, trainen en oefenen: het consolideren en actief verder zoeken naar nieuwe mogelijkheden tot samenwerking op het gebied van opleiding, training en oefeningen. Voorbeelden van consolidatie zijn initiële vliegeropleiding voor F-16 en helikopters, voortgezette F-16 opleiding, Apache AH64D training, de *Air Assault* en *gunnery training*, *combined* Mariniers oefeningen; nieuw zijn opleidingen en cursussen op het gebied van *space* en *cyber*. Daarnaast bestaan individuele loopbaanopleidingen op alle rangsniveaus voor alle OPCO's.

Materieel: het onderzoeken van operationele en materiële samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van de opvolger van de F16, Missile Defence, UAV, Apache AH64D en cyber.

Anti-drugsoperaties: het samenwerken bij anti-drugsoperaties in het Caribische gebied.

Intelligence: het samenwerken op het gebied van uitwisseling van intelligence. De VS heeft producten beschikbaar die Nederland niet op een andere manier zou kunnen verkrijgen.

Cyber: Defensie zoekt nadere samenwerking met de VS op cybergebied. De VS moeten worden gezien als het land dat leidend is in het opbouwen van cybercapaciteiten.

Nederland ondervindt tijdens het opbouwen van cybercapaciteiten dezelfde uitdagingen als de VS. Intensievere samenwerking zorgt voor een effectieve en efficiënte wijze van introduceren van cyber in de krijgsmacht en legt de basis voor gezamenlijk optreden in het cyberdomein.

Overige NAVO- en EU-partners; gelieerde partners

Met diverse NAVO- en EU-partners bestaan – buiten de multilaterale kaders – ook bilaterale samenwerkingsverbanden op vele gebieden, zoals operationele samenwerking, gezamenlijk oefenen, opleiding en training en materieelsamenwerking.

Partners voor specifieke thema's

Buiten de meer strategische en gelieerde partners zijn er veel, vaak tijdelijke bilaterale relaties met landen rondom specifieke thema's zoals bij operaties geldt voor Afghanistan, Bosnië en de Verenigde Arabische Emiraten (logistiek transport); diverse landen in Afrika met het oog op bevordering van ontwikkeling en stabiliteit, waaronder Burundi in het kader van SSD-programma's; partnerlanden in antipiraterij-operaties zoals Malta, de Verenigde Arabische Emiraten, Singapore, Kenia en India, Indonesië en Zuid-Afrika; partners voor oefenen, opleiding & training, bijvoorbeeld jungletraining in Gabon en Brunei, trainingsfaciliteiten voor *special forces* in Jordanië; en, samenwerking met landen in verband met instandhouding, verkoop en afstoting van materieel, bijvoorbeeld Estland, Marokko, Vietnam, Jordanië en Chili.

Multilateraal

Hieronder wordt een opsomming gegeven van de belangrijkste samenwerkingsgebieden waaraan Nederland in het kader van *Smart Defence* en het Gent-proces in respectievelijk NAVO- en EU-verband deelneemt. Daarnaast worden nog enkele voorbeelden genoemd van belangrijke multilaterale samenwerkingsverbanden die buiten het NAVO- en EU-kader vallen. Gezien de veelheid van onderwerpen en om het overzicht te behouden, is ook deze lijst niet uitputtend.

Samenwerkingsgebieden in de NAVO

Multinational Logistics Partnership – Helicopter Maintenance (ISAF): het gezamenlijk uitvoeren van onderhoud aan helikopters binnen ISAF. Nederland heeft momenteel geen helikopters binnen ISAF, maar had tot aan het vertrek uit Uruzgan het onderhoud van zijn Apachehelikopters de VS uitbesteed.

Immersive Training Environment: het delen van trainingsprogramma's van virtuele trainingsomgevingen.

Centres of Excellence as hub of Education and Individual Training: het toebedelen van een leidende rol aan de *Centres of Excellence* voor opleiding en training op hun specialisme.

CIS E-learning Training Centres Network: het opzetten van een netwerk voor het delen van 'on line'-trainingen op het gebied van communicatie- en informatiesystemen (CIS).

Individual Training and Education Programme: het bereiken van efficiëntere en effectievere afstemming van individuele trainingsprogramma's van NAVO-personeel dat op missie gaat.

Remote Controlled Vehicles for Route Clearance Operations: het gezamenlijk verwerven van op afstand bedienbare C-IED voertuigen.

Multinational Joint Headquarters: het omvormen van het Duitse hoofdkwartier in Ulm naar een uitzendbaar multinationalaal joint operationeel hoofdkwartier ten behoeve van NAVO- en EU-operaties.

Female Leaders in Security and Defence: a Roadmap to Provide Equal Opportunities: het opzetten van een conferentie als opstap voor een betere implementatie van VN-genderresolutie (UNSCR 1325).

Joint Logistics Support Group capability: het ontwikkelen en implementeren van een standaard format voor gezamenlijke logistieke ondersteuning.

Shared Operational Resources Tool: het opzetten van een virtuele marktplaats waarop landen in het operatiegebied militaire goederen en diensten kunnen aanbieden en uitruilen.

P&S MN Medical Treatment facilities (Role 2): het in enige vorm samenbrengen van *Role 2 Enhanced* en *Role 2 Light Manoeuvre* geneeskundige capaciteiten.

Pooling of Deployable Air Activation Modules: het afstemmen van nationale *Deployable Air Activation Modules* opdat NAVO-breed op meer complete sets kan worden gerekend.

Jet Aircraft upgrade to be NATO Universal Armaments Interface (NUAI) compliant: het gezamenlijk ontwikkelen, aanschaffen, aanbrengen en in stand houden van een NATO *Universal Armaments Interface* (NUAI) voor jachtvliegtuigen.

Theatre Opening Capability: het inzichtelijk maken en delen van capaciteiten om *Ports of Debarkation* operationeel te krijgen.

Multinational Logistics Partnership – Fuel Handling: samenwerking op het gebied brandstofvoorziening in het operatiegebied.

Dismantling, Demilitarization and Disposal (DD&D) of Military Equipment: het gezamenlijk demilitariseren, ontmantelen en afstoten van militaire uitrustingsstukken.

Multinational Cooperation on Munitions: het opzetten van een netwerk van internationale verdragen over samenwerking op munitiegebied.

Samenwerkingsgebieden in de EU

Helicopter Training Programme: het gezamenlijk organiseren en uitvoeren van multinationale helikopteroefeningen met behulp van een permanent *Core Planning Team*.
MARSUR Network Development: programma voor een netwerk waarin de deelnemende landen informatie over civiele scheepvaartbewegingen delen voor de ondersteuning van maritieme operaties in het kader van het GVDB en voor de verbetering van *situational awareness* in de Europese kustwateren.

Multinational Modular Medical Units: het oprichten van geïntegreerde multinationale uitzendbare medische eenheden voor EU crisisbeheersingsoperaties. Nationale operationele hospitaaleenheden worden als modules georganiseerd en voor inzet gereed gemaakt in een *lead nation framework*-concept.

Air-to-Air Refuelling: het gezamenlijk aanpakken van het tekort aan Europese *Air-to-Air Refueling*-capaciteit door effectiever gebruik van reeds beschikbare capaciteit of door gezamenlijke verwerving en gebruik van nieuwe capaciteit. Samen met Duitsland en Frankrijk vervult Nederland hierbij een leidende rol.

Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR): het versterken van Europese ISR-capaciteiten door verbeterd gebruik van netwerken (interoperabiliteit, connectiviteit) en optimalisering van de inzet van ISR-platformen en -sensoren.

Pilot Training: programma om (delen van) opleidingen tot vlieger gezamenlijk te doen.

European Transport Hubs: het inrichten van logistieke knooppunten waarin goederen voor uitgezonden troepen kunnen worden verzameld voor een zo efficiënt mogelijk transport naar het inzetgebied.

Smart Munitions: het gezamenlijk aanvullen van munitievoorraden.

Naval Training: het gezamenlijk opzetten en gebruiken van (faciliteiten voor) militair-maritieme opleiding en training.

Overige multilaterale samenwerkingsgebieden

Movement Coordination Centre Europe (MCCE): centrum dat vraag en aanbod van zee-, land- en luchttransportcapaciteit van 25 landen coördineert. Het MCCE is gevestigd op Vliegbasis Eindhoven.

European Air Transport Command (EATC): gezamenlijk commandocentrum, dat voor België, Duitsland, Frankrijk en Nederland de planning, tasking en operationele controle van strategisch luchttransport uitvoert. Ook het EATC is gevestigd op Vliegbasis Eindhoven.

SAC C-17: consortium van twaalf landen voor de gezamenlijke verwerving, inzet en instandhouding van drie C-17 strategische luchttransportvliegtuigen.

European Gendarmerie Force (EGF): multinationaal samenwerkingsverband van politiekorpsen met een militaire basis voor de uitvoering van politietaken in politiek instabiele landen.

European Air Group (EAG): samenwerkingsverband van zeven Europese landen met als doel de operationele capaciteiten te verbeteren, met name door vergroting van de interoperabiliteit.